

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ

КНИЖКА ДЕВЯТА

РОМАН ВЕЛИКИЙ

ДРУГЕ ВИДАННЯ

1919
ВИДАВНИЦТВО „ПРОЛОМ“ СТАНИСЛАВІВ

ЛННБ України ім.В.Стефаника

01190207 (К)

B. 5709
2012

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ

Книжка девята

Роман Великий

трагедія

ДРУГЕ ВИДАННЯ

1919.

ВИДАВНИЦТВО „ПРОЛОМ“

Видає „Видавничий Комітет Т-ва „Молода Громада“.

Станиславів.

Володимир Дорошенко

Дієві особи:

РОМАН МСТИСЛАВИЧ, великий князь Галицько-Волинської держави

СВІТЛЯНА, жриця Перуна, як засвітна сноява

МАРІЯ, польська князівна

СВІТОЗОР ОСИП, молочний брат Романа

ЛЄШЕК БІЛИЙ, польський князь

ПАКОСЛАВ ТАРНОВСЬКИЙ, каштелян

ЯЦЕК ОДРОВОНЖ, єпископ

} польські пани

ТВЕРДЯТА ОСТРОМИРИЧ, боярин Романа

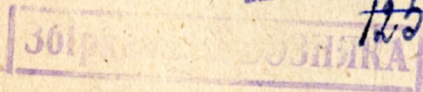
РОЗБІЙНИКИ

РУСАЛКИ

Діється під Завихостом 1205 р.

12594

РОМАН ВЕЛИКИЙ

трагедія в пяти діях.

Роман Великий Мстиславич, найбільший князь в нашій історії після Володимира — злучив Галич і Холм із Волчню і з Київом та збудував за чотири літа найбільшу державу в сучасній Європі. Оперся на народній масі проти боярів (панів), заскоружлих ченців і князів, що інтригами роздирали українську державу. Не маючи наслідника, відіслав жінку, Ольгу Рюриківну, до батька, а полюбив дівчину з люду, — Світлянну, жрицю Перуна в Карпатах, яку сироваджує на Білавинську вежу, біля Холма. Вона вродила йому двох синів, короля Данила і Василька.

Роман пішов на Київ, розбив князів, хотів їх постричи в ченці — та на вість про народження первінчика, сина Данила, лишає їх всіх на своїх місцях під верховодою свого намісника в Києві. Вони зложили присягу і йдуть з ним на Половців. Тоді московський князь Всеволод під'юджує тестя Рюрика і князів, щоб вони напали на Київ і зруйнували його до решти. А в змові з жінкою його Ольгою той Всеволод посилає Литовців нападом на Холм. Литовські князі Наримунд і Мендовг поривають Світлянну з дітьми у неволю. За той час Роман розбиває Половців, простягає границю України до Чорного моря, відкидає предложення корони з руки найбільшого папи Інокентія III. — бо його Хрестоносці руйнують Царгород гірш пеган, єдиниться в Ерфурті з німецьким цесарем проти папської коаліції, бере в опіку візантійського цесаря Олексія Комнена. Його слава росте в цілій Європі.

Та князі Ольговичі з тестем Рюриком і Ольгою за інтригою Всеволода зчинили заговор, щоби його увязнити в Треполі. Обсадили замок, обступили Романа з усіх сторін своїми воїнами, та як він заговорив так до них, що воїни кидають йому мечі до ніг, переходять до його. Він тоді каже увязнити всіх князів і постричи їх з Ольгою в ченці. Тимчасом його серце роздерла вість про пірвання дітей Литовцями і зраду Світляни. Він пускає Ольговичів і йде походом на Литву.

Польські пани: канцлер Лешка Білого, Пакослав і єпископ Одровонж, зависні на велич Русі, підсувають йому свою княжну Марію, щоби його зробити невольником змислів! Вона оклеветує Світлянну і йде з ним на Литву. — Роман визволяє діти, а Світлянну відтручує від себе за „зраду“ з Наримундом, якому каже видерти очі. Світляна в розпучі кидається в огонь, розпалений на стосі в честь литовських богів. Тоді Марія хоче приєднати його серце і зраджує всі тайні коварства Поляків проти Романа й Русі. Та Роман роз'ярений безвинною смертю Світляни, топче її і рушає походом на Польщу.

Кінець драми розграється в пам'ятну ніч під Завихостом, де його смертю завдала імперіалістична Польща перший удар Україні, ослабивши її опісля роздорами перед нападом Татарів. Ось під теперішню пору подаємо читачам сей виїмок з драми, виданої в Німеччині 19:8 р.

Місячна ніч. Поляна над Вислою під лісом. Плесо Висли пливе каламутно. На Вислі подалі острів у очеретах. На кругосвіті узгірря. Горять вогні двох таборів. Зі сходу палає вогненна луна

Ява 1

На сцені ЛЕШЕК і ПАКОСЛАВ

ЛЕШЕК

ТРІВОГА впала на весь край! Як рись
Роман сердитий налетів на нас,
На села аж по Вислу мечучи смагу
З пламенного рога! Вже обступив
Полками нас від Висли навкруги!
Той гнів не без причини, хтось його
На Польщу натровив! А ми були
Як братья в згоді!

ПАКОСЛАВ

Виріс той Роман,
Як велитень із клетку борби!
В Галичині боярів притоптав,
Захопив Київ, усмирив князів,
З'єднав Русь і виторг Кончака,
Як вітер з лукоморя від залізних
Полків та крила розпостер по Дон!
А подзвонив в литовській шеломі,
Їх славу перебив і на кровать
Схопивши, моря другого торкнувся...
Прийшла черга на нас!

ЛЕШЕК

Так без причини
Не впав він! Ви панове, знаєте
І мовчите, на мене ж впаде меч!
Орла такого роз'ярили ви,
Він зарівня з землею цілий край,
Як Литву нас до плуга запряже —
На велич Руси з Одри аж по Дон!

ПАКОСЛАВ

Поволі, князю, маєм ми другів
Мадярів, Москву, папу, що прислав
Нам золото і найдемо князів
З Ольговичів, що спутають його, —
На Литві підготовлюємо бунт!

ЛЕШЕК

Ви, бачу, сіти кидаєте скрізь; —
Чи не впадете у свої тенети!?

ПАКОСЛАВ Хиба нам мож до того допустить,
Щоб Русь росла, як велит, побіч нас
І заводила лад противний нам?!
Роман росте тиранством до панів,
Князів, боярів, пориває чернь!
І нею за три літа збудував
Найбільше царство, що в Європі є!
Для тої цілі потоптав святі
Права, звичаї, вольности станів —
Ба навіть тестя, жінку, увязнив!
Вони ж вам, князю Лешку, родичі —
Коли вас Польщі велич не болить,
То вуй ради і сестри тепер
Повинні ви вступити в стремена
За цю обиду времени Романа —
Бо кара божа вже гремить над ним!

ЛЄШЕК Мені на серці Польща, як і вам,
Та зважте сили: Що наш бідний край
Проти його богацтва, сили, величі?!...
Як ти слабій, то з дужим не борись!

ПАКОСЛАВ Коли не дужий лев ти, будь як змії!
Сконає лев, як впустимо жало!

ЛЄШЕК Яким жалом ви звалите його?
Дивись, обняв нас військом у кліщі,
Розбивши наших, випер за ріку,
Зайняв острів на Вислі, перейде
Ріку, впаде на тил — пропали ми!
Погляньте: ці вогні — то все його,
Довкола нас, довкола, де не глянь!

Ява 2

Вбігає єпископ ОДРОВОНЖ

ОДРОВОНЖ Ой князю, перейшов Роман ріку,
І преться тут займати гори нам!
Ударте в труби, не пускаймо їх!

ЛЄШЕК Як виступим з обозу на горбі?!
Тоді гей піря він розсипле нас!

- ОДРОВОНЖ Що ж буде, гей?
 Чути гомін дзвонів
- ПАКОСЛАВ Де це дзвонять так?!
- ОДРОВОНЖ Я приказав ударити у дзвони,
Щоби в молитві впав на землю люд,
Хай Бог відверне горе це від нас!
- ЛЄШЕК Прийшло каяття, вороття нема!
- ПАКОСЛАВ Показує
Ой горе нам! погляньте: й там вогні!
- ОДРОВОНЖ Вони вже там! Ударити у бій!
- ЛЄШЕК Та як? В ночі!?
- ОДРОВОНЖ Так займе гори нам!
- ЛЄШЕК Як займе гори, я складаю меч!
- ОДРОВОНЖ Тоді він нас у Вислу зажене!
- ЛЄШЕК Не я війну цю кликав, тільки ви!
А ще до того, знаєте, чи ні,
Що цісар йому в поміч приспіва,
Збирав військо у Саксонії.
- ОДРОВОНЖ Хто це казав?!...
- ЛЄШЕК З границі прийшла вість!
Нас візьмуть в два вогні — ми пропадем!
Вже краще бить чолом Романові,
Як Німцям, що нас зайдять живцем!
- ПАКОСЛАВ Вазалем будь схизматикові? ні,
Ми згинем тут, а зброї не складемо! —
- ОДРОВОНЖ Так він зруйнує панський лад святий
Нас пустять, як боярів голіруч!
- ЛЄШЕК Чому ж вам папа не поміг тепер,
Лиш грішми натровив нас на війну?!
Роман почув, як вихор впав на нас,
Селянство все до його перейшло,
Бо стогнуть всі прокляттям на панів,
Що коромолу підняли на Русь!
Глядіть, де крильми він нас не обняв,
Як зізд вогнів його — а ми, що ми?

Як горобці на горбі! На той пир
Кровавий, Польщі я не поведу!
Не бачу виходу — хіба поклін йому!
А ви: або годіться на поклін,
Або я князь — зложу корону вам!
Чия вина, той кару прийме сам!
Виходить

Ява 3

- ПАКОСЛАВ **Щ**Е разом з ним получатися на нас!
- ОДРОВОНЖ Що ж буде, гей!? Тра радить, поки час!?
Не встоять нам з Романом в боротьбі!
Ми мало приготовані були —
То треба замирити по добру!
- ПАКОСЛАВ Та як ми можем замирити з ним?
Не йде нам о побіду, лиш о честь!
Зависле візьме — згода, але нам
Він мусить полишити польський лад,
Вазалями не смієм йому бути!
- ОДРОВОНЖ Так мусим удавати гордих левів,
Як рівний з рівним замирити з ним!
- ПАКОСЛАВ То не з Романом диким така гра,
Він знає нас, прийняти мусимо
Вазальство, бо зруйнує цілий край!
- ОДРОВОНЖ Я знаю спосіб добрий на Романа:
Де чорт не може, бабу там пошле!
Моя сестріниця вратує нас,
Роман до неї слабість мав усе.
Вона нам перша принесла ту вість,
Що він на нас готовить свій удар, —
Вона нам виеднає хвальний мир!
- ПАКОСЛАВ Щаслива гадка, де ж вона тепер?
- ОДРОВОНЖ Вона є тут — приїхала сама,
Як вчула, що Роман нас побиває,
Візвала його листом під той ліс.
- ПАКОСЛАВ Що кажеш? Дайже губи, в гору ми!
Не згине Польща. Що не візьме меч,
Те зробить Ляшка штуками приваб!

- ОДРОВОНЖ Я думаю щось більше, як про мир!
Чи не попробувать зробить кінець
Йому і Руси 'дним ударом в лоб!
- ПАКОСЛАВ Та ж то, моспане, моя думка є!
- ОДРОВОНЖ Я маю вже людей на такий чин!
- ПАКОСЛАВ Та мусять перше взяти щит і меч,
Той таліzman його, як ти казав, —
А то він ним поубивав всіх!
- ОДРОВОНЖ Я знищу їх — то Руси таліzman!
Він зродить віру в местника, як ми
Убем його, а їх не заберем!...
Хай щезне слід, що був Роман Великий,
В історії запишем: наш вазаль!
- ПАКОСЛАВ Так так, де стане Польща, зарівняй
З землею Руси гордий слід! Моя
Політика: *nes locus, ubi Rus!**)
- ОДРОВОНЖ Показує
Там що на горах блиснуло, дивись!
Вони, чи не вони?! Гей на коня,
Так ми пропали, як то є вони!
- ОДРОВОНЖ Лети ж на гори! А я тут як вуж
Чигати му на жертву у куцах!
- ПАКОСЛАВ Щасть Боже, але меч і щит — на прах!
Вибігає. — ОДРОВОНЖ ховається

Ява 4

Входять РОЗБІЙНИКИ

- ПЕРШ. РОЗБ. Гу гу!
- ДРУГ. РОЗБ. Гу гу! А ти вже тут?!
- ПЕРШ. РОЗБ. Коли!
- ДРУГ. РОЗБ. А ксьондз той був?
- ПЕРШ. РОЗБ. Не був ще Ирод!
- ДРУГ. РОЗБ. Коли ж він прийде тут?

*) Нехай і місця не остане, де була Русь-Україна!

- ПЕРШ. РОЗБ. Чорт його зна!
- ДРУГ. РОЗБ. Як не дасть золотом, хай йому біс!
- ПЕРШ РОЗБ. Казав, що папське золото нам дасть!
- ДРУГ. РОЗБ. Та папське, чи не папське, коб лиш дав!
- ПЕРШ. РОЗБ. Та я не кеп, на душу брати гріх!
За дурно не візьмусь! Не даш — махай!
Той лицар — Русин, що він винен нам?!
Його князь носа обітре панам!
- ДРУГ. РОЗБ. Дивись, яка дівуха йде сюди!
- ПЕРШ. РОЗБ. То його любка!
- ДРУГ. РОЗБ. Ба чия, його?
- ПЕРШ. РОЗБ. А того лицаря, що йому смерть!
- ОДРОВОНЖ (з ліса.) Гу гу!
- ПЕРШ. РОЗБ. Ти чув, то він!
- ДРУГ. РОЗБ. Та ж не оглух!
- ОДРОВОНЖ Гу гу!
- ПЕРШ. РОЗБ. Гу гу! Та йдем, бодай ти спух!

Біжуть у ліс

Ява 5

Входить МАРІЯ, бліда, в чорній газовій сукні з перловим діядеом на голові — в кирей краски ліля, підбитій бобрами, з бобровими рукавами

МАРІЯ

ЯК лячно тут погукують сичі!
Ах горе, горе, села там горять!
Цілу країну залила печаль,
Все через мене, — де ні повернусь,
За мною гонить той проклятий гріх!
Коби я мала хоч його любов,
А то відтрутив він мене, як пса,
Стоптав жіночу гордість, честь, красу —
А нині впав обидою на край!...
О пімсто! пімсто, ти солодкий звук
Уповення на мій великий біль —
Коли б я мала силу, як змія!...
А може він тут прийде вже не той,

Час рани по коханці погоїв —
Та явиться знов добрий і схильний!
О, як би! Як би він мене любив...
Простила б я, що він стоптав мене...
Ми, як ангели два, з'єдналися б,
Одно слівце і Польща в ласці знов!...
Чого ж він досі не примчав сюди?!
Ніч меркне довго, мла поля вкривав,
А щекот соловіїв гей заснув, —
Його ж нема! Хай прийде вже, як рись
Гнівний, сердитий, коби лиш прийшов!...
А може він не прийде?!

Шелест в лісі

Він! Ні, то вуй!

Ява 6.

Входить ОДРОВОНЖ

ОДРОВОНЖ **МАРИЛЬЦІ** дорий вечір!

МАРІЯ Добрий вечір!

Чого тут вуй за мною йде сюди?
Ануж він може тут з'явити ся!

ОДРОВОНЖ Гаразд! Засвищу тай убють його!

МАРІЯ А я не дам, він гість мій, а не ваш,
Просила я, як друга давніх літ —
Що можу, випрошу, що ні, то ні!
Тепер прошу оставити мене!

ОДРОВОНЖ Ну, не так гостро, не кавалір я!
Яка ти нині красна — я монах,
А я не можу відірвать очей!
Така краса, що схоче, зробить з ним!
Лиш віри в себе, Польщу нам спасеш!

МАРІЯ Що зможу, вдію, думаю: Роман
Помириться й Зависле нам віддасть!

ОДРОВОНЖ То мало!

МАРІЯ Як то мало, що ви ще?...

ОДРОВОНЖ Він образив тебе, за те ніщо!?

МАРІЯ Як образив?

- ОДРОВОНЖ То ти не Полька, але вирід ти!
- МАРІЯ Хиба не винні ви, лиш винна я?
Крамолу ви кували всі на Русь!
- ОДРОВОНЖ Це не крамола, плян наш: — Польщі брань!
Не можем стерпіти, щоб Русь росла!
А цей Роман сяга під небеса —
За літ чотири, як той демон, крила
Від моря аж до моря розпостер —
Нам збури в жовч і кинув жах на нас!
Він мусить згинути, бо разом з ним
І велич Руси на вік пропаде,
Ми доберемся до земель його!
- МАРІЯ А його діти?
- ОДРОВОНЖ Спрятаємо їх!
- МАРІЯ Тому мене ви перли брати їх,
А чи не подлість, чи не кривда це?!
- ОДРОВОНЖ Ти не дивись, де кривда — ти дивись,
Щоб ти сповнила обовязок свій!
Як Полька ти, для Польщі ти віддай
Любов, красу, вінок, імя і честь!
Ти будь змія і кітка, ласиця і тигр,
Як треба Польщі велитня убить!
Наложницею будь! — будеш свята
У Польщі, як для Польщі ти
Те віддала, що жінка може дати!
А ти краса! затагнеш ти його
Привабом змислів, що зійде з ума!
Та ми вже з ним ісправимся як слід!
Вратуєш Польщу, будеш героїня! —
А ні — проклята зрадниця умреш!
- МАРІЯ Я не убу!... Та ж я його люблю!
Я гину, як узрю його!... Не можу....
Не можу вбити! Він душа моя!
- ОДРОВОНЖ Для Польщі жертвуй душу, ти свята!
Не маєш його вбити, доведи
Приманами його, щоби зложив
Свій меч і щит і скинув свій шолом
Із голови!

- МАРІЯ А ви що зробіте?!...
- ОДРОВОНЖ Один удар і смерть йому — і Руси!
- МАРІЯ О Єзус, Марія! так скрито убивать!
Позвіть його на двобій, як він прийде,
Він лицар — стане з лицарем у бій!
- ОДРОВОНЖ Непевна справа! хто його побе?!
Він тим мечем, щитом, як лев! Орел —
Його ніхто ще так не переміг —
А він загинуть мусить! Не лиш честь,
А твій це обов'язок, святість, мус —
І за обиду чести — твоя месть!
- МАРІЯ Мій Боже!
- ОДРОВОНЖ Мусиш!
- МАРІЯ Хтось іде! то він,
Він іде, він!
- ОДРОВОНЖ Мус — то памятай,
Инакше проклята за весь край!
Вибігає
- МАРІЯ Не сам! То мов щастя — піду геть!
Невинна ж я — відсунуся від стрічі —
Чей чаша відхилиться від мене!
Як місяць йде за ним! Як рана
Червоний місяць! Що це? Йде до мене
Немов кровава голова Романа!
Ой піт облив чоло мов студене!
Вибігає в ліс

Ява 7

Виходить РОМАН, високий, з ординим носом і темно-синіми великими очима, у срібнім панцері, в золотім шоломі, покритий синявим плащем — за ним СВІТОЗОР, гарний чорнявий лицар у зброї

- РОМАН **О**СИПЕ, як ся мавш, де ж ти взявсь?
Як тішуся, хто справив тебе тут?!
Що там мої сини, що рідний край?!
- СВІТОЗОР Сини здорові, край на князя жде
А князь світами гонить без пуття!
Чого ж ти аж за Вислу тут загнавсь!?

- РОМАН Так вийшло, сам я жалую тепер
І чорна туга сіла на мій ум!
- СВІТОЗОР Відбився ти від війська навмання!
Прибув я, вчув, схопився й на коня —
Летів у чваль — Отямся, завертай!
- РОМАН Я тут на чатах, глянь на ті верхи;
Як наші займуть гори ті в цю ніч,
Обступимо Ляхів зо всіх сторін —
Тоді або піддайтесь, або смерть!
Я жду, аж блиснуть горами вогні!
- СВІТОЗОР Літаєш мислею під облаки —
А як би тут наскочили Ляхи!?
- РОМАН Я не боюсь, поки я маю меч
І щит мій Святослава — не боюсь!
- СВІТОЗОР По що ж тобі за Вислу пертися?
На бідний край Ляхів? Вважай, Романе,
Щоб ти не згинув, як той Святослав, —
Чуже займав, а своє потеряв!...
- РОМАН Не крач ти, чорний вороне, не крач!
- СВІТОЗОР Вертай, Сейм кличе і зове тебе
Там на побіду рідний край з'єднать!
Обида встала знов поміж князями
І крильми сплеснула! Ольговичі
Знов обудили лъжу, що ти приспав!
Уже не видять сильного вірла!
Орел літає мислю в облаки,
А не вступає в золотий стремень
За рідний край, за рани Київа!
А Київ кличе: Де ж ти, мій Романе,
Забув? Уже ж ти за шеломанем еси!
- РОМАН Ой брате, гравш наді мною й ти,
Як ворони бісові грали в цю ніч
Із вечера од Ярослава над Сяном!
А жалість мені заступила знамено
І сонце тьмою путь заступало!
- СВІТОЗОР Зловіщий знак! Чому ж ти не вернувся?!
Вертай, поки час, завернися, Романе!

РОМАН Не можу, військо там вже перейшло.
Обсажені окопи і верхи
І досвіта затрублять труби в бій —
Хоч мої мислі в рідний край летять,
І грають жалістю, немов на смерть!...

СВІТОЗОР То просто заверни всіх гуком труб,
Романе! Ой, не думкою тобі
Літати з далеку, там стерегти
Престола золотого, а дзвонити
Мечами в дзвін великий Київа!
Ударити, де сплеснула хула
На славу й тріснула нужда
Об волю, за кров дітей, жінок, дідів
Порізаних — помстити Всеволоду
За рідний край, за рани Київа!
Бо Київ кличе: Де ж ти, наш Романе,
Забув, уже ж ти за шеломанем еси!

РОМАН Ой не дзвони, бо чую я той дзвін
В душі моїй, до смерті жалісній!...
Той дзвін гонив за мною цілу ніч,
Над Сяном чув я з голосом її!
Імлюю з синіх вод зійшла вона
З Карпат і кликала за мною в слід
Світляни тінь: Романе, повернись!
Леліялась на срібних берегах —
І в туманах розвіялась до зір!
І плакав хтось за мною ревне в голос,
І плакав, брате, плакав ревне я!

СВІТОЗОР Не плач, Романе, я молю тебе:
Удар у труби, завертай назад!
Уже ж не даром видиться тобі
Зловіще видиво коханої душі!
Вона то плакала над долею
Синів своїх, бо як би ти погиб,
Хто стане за ті сироти малі?!
Ізгоями скитатимуться десь,
А рідний край наш роздеруть собі...
Москва, Ляхи, Мадяре, всі —
Як гайвороння землі опадуть!

І буде плакати Галич, Володимир
І Холм і Київ: Де ж ти, наш Романе
Ой погрузив ти жар на дні у Вислі,
Що нам тече не благом, тай засіяв
Кістками рідних ляцькі береги!...
А ти мав вдарити в великий дзвін
За рідний край, за рани Київа!
Та ти не чуєш жалости віків —
Ти спиш! Уже ж ти за шеломянем вси

РОМАН

О брате, душу ти розняв мою
І сумно мені, сумно аж до смерти! —
Та я не можу повернути в зад!
Не можу я скалять свої чести,
Згубити славу рідної землі!
Не попрошу сам миру у Ляхів,
Хочби на смерть я мушу йти у бій!
Всіляко може бути! Ти мій брат,
Одна пістунка нас кормила, ми
Росли як браття в купі, будь же ти
За батька дітям, як би я погиб!
Поїдь у Київ, Ольгу упроси,
Нехай простить мені мої гріхи,
Хай буде їм за матір рідную!...
Лишень хай сповнить той мій заповіт:
До Київа нехай їх не бере
У той печерський, сумерковий світ,
А сама тайну захова до смерти,
Що не вона є рідна мати їх, —
Аби душа їх була як той сніг!

СВІТОЗОР

Сповідню, що кажеш, брате любий мій!
Дай руку, може це останній раз!...
Не хочеш повернутись, Бог тебе веди!
Бувай здоров, Романе, чую жаль,
Що князь Роман з дороги збився сам,
Здобув весь світ, лишень забув, забув
За рідний край, за рани Київа! —
Забув печаль розбитої землі!...
Стискає йому руку і відходить

Ява 8

З мраки виринає тінь СВІТЛЯНИ, матері Данила і Василька — в місяч-
нім світлі

РОМАН

ЯК камінь впав на душу смуток мій!...
Чи привид, чи сноява? Знов мені
Являється з над Сяну тінь!
Ввижається на мраці те лице
Моїй душі засмученій на смерть!...
Чого ти хочеш знов? і хто ти є?!

СВІТЛЯНА

Я добрий ангел твій, Світляна я!

РОМАН

Що хочеш ти? чого ти знов прийшла?

СВІТЛЯНА

Ой завернись... там тягне тебе смерть!

РОМАН

Щезай від мене і не муч мене!
Не страш мене, я смерти не боюсь!...

СВІТЛЯНА щезає — чути голосний плач

Чи то привиділось мені, чи ні?...

Гей плакав хтось над водами у млі!

Світляна то, чи ні? — роса сияє

Мов сльози, на квітках розсипані!

Світляна їх розсипала, чи ні?

А я стою і бюся знов в душі:

Вернутися, чи ні? Вернутись! — ні?!

Ява 9

ТВЕРДЯТА ОСТРОМИРИЧ вискакує з очерету

ТВЕРДЯТА

ТУТ князь?

РОМАН

Твердято, ти? я тут!

Та добре, що прийшов, скажи мені,

Чи не занадто я відбивсь від військ —

Що ви зробили б, якби згинув я?!

Скажи, що ви зробилиби тоді!

ТВЕРДЯТА

Тобі тяженько, голово, без пліч,

Ще тяжче раменам без голови —

А без Романа Україні смерть!

Та не про те нам думати тепер!

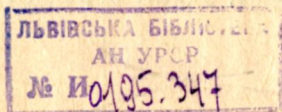
Ось, князю господине, всі верхи

Займили наші, бачите вогні?!

Глядіть, ті всі довкола — наші всі!

РОМАН

А там? показує рукою

12594

ТВЕРДЯТА
РОМАН
ТВЕРДЯТА
РОМАН
ТВЕРДЯТА
РОМАН
ТВЕРДЯТА

То наші там!
А там в горі!
Теж наші!
А отсі!
Наші також!
А де Ляхи?
А от на горбі тут!

РОМАН

Не чувте, як клекотять Ляхи,
Вогні зазріли, смертний жах напав!
У гору наша правда! Хай сам Бог
Кричить, вже не зверну я зі шляху!
Я вже не „пан, або пропав“ — я пан!
Загорнем завтра ляцький табор весь,
Як тільки зорі блиснуть, в труби вдар
І наступати враз зо всіх сторін!
О, бити грому великому!
Іти дождю стрілами на Польщу —
Од Висли, з гір, з долини, зо всіх сторін
За всі обиди нашої землі!...

МАРІЯ виходить з ліса — РОМАН завдрів її

На голос труб я скочу на коня
І вітром прилечу — і поведу!...
Іди ж сюди, там кінь на тебе жде!
Слава князеві!

ТВЕРДЯТА
РОМАН

Слава стягам
Жовтоблакитним і війську і вам!

Ява 10

ТВЕРДЯТА виходить — виступає МАРІЯ.

РОМАН

Ой я забув, що ланя жде мене!
Хто це, мов та зірниця зазорілась!
Ой гарна ти, як місяць, ясна ти,
Як сонце, а грізна, як мов військо
Під стягами! Кажі до мене все,
Яку це „тайну“ маєш нам сказати —
Що хочеш ти?

МАРІЯ

Я гніваюсь на тебе!...

РОМАН

Ти в гніві краща! Я люблю тебе
У гніві! Мов, чого ти гніваєшся
На мене, серце, зоре над зорями!

- МАРІЯ Що ти напав на край наш без причини,
Сказала я неправду із кохання,
Єднала твоє серце — але ти
Став тигром мому рідному кравці
І рану ти завдав мені до смерті!...
- РОМАН Ту рану я загою, як захочеш!
Уста твої як стрічка пурпурова!
Вся гарна ти, нема на тобі скази —
За твої ласки дав би я життя!
- МАРІЯ Я не люблю тепер тебе, Романе!
- ВІН складає щит і меч під дерево. — МАРІЯ сідає на зрубаним дереві
і під слова його розгортає лілієву кирею — з під її чорної газової су-
кні видно біле тіло чудової будови
- РОМАН Вся голова у тебе грає під росю
Як жемчуг світить нічними каплями,
Ти гарна, моя мила, ох яка
Ти гарна!
- МАРІЯ Вже не мила я тобі!...
- РОМАН Твій стан немов тополя, твої груди
Мов винні грони дишуть і тремтять!...
А очі грають, як брилянти чорні...
Уста твої, як стрічка пурпурова!
Ніщо не є у світі так червоне,
Як ті уста!... Позволь поцілувать
Мені уста, Марієчко кохана!...
- МАРІЯ О ні! Романе, я ненавиджу тебе!...
- РОМАН Як мідь в огні, палають твої очі,
А щоки грають, як червоні маки,
А шия — кість слонева вигнута,
А руці — точені зі золота і снігу,
А носі — мармуровії кольони!...
Яка хороша ти, яка принадна!...
Мене так тягнеш ти, сильна як смерть!
- МАРІЯ Ти любиш, моє тіло, а не душу...
А я терпіла, бо кохання — смерть,
А заздрість — пекло, полум'я страшне!
- РОМАН Я влюблений у твоє біле тіло,

Бо твоє тіло, як лелія на воді!
Позволь лиш доторкнутись твого тіла,
Позволь мені торкнутися лишень!

МАРІЯ

Іди, зранив ти серце аж до крові,
Забрав його, як пташку і здусив!
А ти пірвав його орлиним летом
Великих крил, а не красою слів!...

РОМАН

Що за прегарні ноги твої в стегнах,
Які же круглі, точені і білі!...
Ах, твої губи, пурпурова стрічка!
Ніщо не є на світі так червоне...
Як ті уста! Позволь поцілувати
Мені уста твої, моя кохана!
Пахуча мирга капле тобі з уст!

Цілує її

МАРІЯ

Чо' твої очі так горять Романе?!

РОМАН

Бо ти як ланя тягнеш! Твої груди
Гей винні грони дишуть і стоять!...
Я паний, як дивлюся в твоє тіло,
Я влюблений у тіло, як лелія,
Позволь лиш доторкнутись твого тіла...

Обіймає її

МАРІЯ

Горячі в тебе руки, — зимне серце!...

РОМАН

Найкраща ти між жінчинами,
Бо твої ласки над вино солодші,
А з уст у тебе капле мід як з кружка,
А твої груди повні як лебеді!...
Як вони дишуть і стоять сосками!
Бліда як смерть, а очі наче іскри,
А твої губи, як гранати грають,
Такі червоні, дай їх цілувати!...
Ніщо не є на світі так червоне
І так солодке, як твої уста!

Знов цілує її

МАРІЯ

Чи ти любив мене коли, Романе?

РОМАН

Я полюблю, як будеш моя нині,
Віддайся мені тілом і душею!
Ти будеш моя, правда — будеш моя?...

Обсиплю я тебе скарбами світа!
Ах, як у тебе ніздрі дишуть жаром...
Палають очі твої, як огонь!

МАРІЯ Хотіла бути я твоя на віки,
А ти стоптав мою любов ногами, —
Тепер не можу я твоєю бути,
Бо моя честь ненавистю горить!

РОМАН Ти мусиш моя бути! я самотний,
Весь вік у полі, сплю я на мураві,
Сідло під лоб і зорі надімною, —
А ти пахуча мирга і кадило,
А ти як пух лелійна, і вюнка
Як вуж, і повна в грудях як серна!...
Ах, як ти дишеш в мене своїм тілом,
Я влюблений у тіло, як лелія...
Позволь мені обняти своє тіло,
Бо твоє тіло тягне, як змія!...

МАРІЯ Я згину, я не можу далі так!...

РОМАН здійсмає шолом, його довгі, ясні кучері опадають — він схиляється і кладе його на мураву

МАРІЯ О Боже, який гарний він, а я...

РОМАН І я не можу... жити без кохання...
І мушу тебе мати, хоч би смерть...
Схиляється на неї і обіймає її

МАРІЯ Вложи шолом! на що ти зняв шолом?!...

РОМАН Обіймеш ти мене, обіймеш, паво,
Як полоз вуж лелійними руками, —
Як буду пити розкіш уст до крові...
Як буду цілувати твої груди...
Як буду притискати твоє тіло,
Що веться в спіймах біле і тремтить...
Обіймає її і цілує в шию без пам'яті

Ява 11.

Вискакує РОЗБІЙНИК, ОДИН і ДРУГИЙ, з ножами за поясом і з топорами в руці

МАРІЯ Кричить, заслонюючи плечі руками

АХ! Їзус Марія, я не дам!

ПЕРШИЙ РОЗБІЙНИК ударає РОМАНА топором по голові, ДРУГИЙ те саме

РОМАН Ох! кляте серце!... рідний краю мій...
Розбійники, почувши імя Романа, з переляком тікають у ліс

МАРІЯ Припадаючи до трупа Романа
Романе мій, прости мене, Романе,
Ти зранив моє серденько на смерть!...
Умочу я рукав бобровий і обмию
Твої кроваві рани на жерстоцім
Коханім тілі — відізвися слово!...

Підіймає голову

Ого! зронив свою жемчужну душу,
Крізь золоте ожерелля з свого тіла
Хороброго, орел великий Руси!
Розвіяв по ковиллю моє щастя,
Моє весілля, буду як та чайка,
Літаючи над ним, скиглити біль —
У смерть самотна, зломана душею,
Радуйся, Польще, кривдою мовою!

Встає і зломана звертається до ріки — ріка шумить дивним шумом, як у повідь

Ява 12

Хор русалок

Співає з Висли до неї

(С т р о ф а)

Злочиннице, геть від Романа!
На Польщу впаде божий суд!
Дай меч нам, дай щит, окаянна!!...
Світляна нас вислала тут!
Марія з жахом тікає від ріки

МАРІЯ Під перші її слова з'являється тінь Світляни над Романом і цілує його в голову
Світляна! Світляна! Світляна!...

До Світляни:

Я рани хотіла обмити!...
Злочинниця я окаянна! —
Вкажи, що я маю робити!

СВІТЛЯНА показує рукою на меч і щит Романа і дає знак кинути їх у ріку

Хор русалок

Виринає край берега, простягаючи руки

(Антистрофа)

Дай меч нам! дай щит нам Романа!

Дай зброю Романа — на вас!

Ми діви з Дністра і зі Сяна —

Уродить ся местник із нас!

Сварог над нами,

Суд божий!

Під їхній спів Марія несе меч і щит Романа до ріки і кидає русалкам,
Марія кинувши їх, хвіється тай падає омліла, — Світляна щезає

Хор русалок

З мечем і щитом Романа, плывучи проти хвилі у сторону Сяну

(Строфа)

Ой горе нам, горе нам, горе,

Суд божий судив його гріх!

Хто мав творить діло суворе,

Той мати кохання не міг!

Незримий хор

З ЗЕМЛІ ПО ЦІМ БОЦІ ВИСЛИ З НЕБА, З ГІР, З ДОЛИН,
З РІК І З ПІЛЬ УКРАЇНИ

(Антистрофа)

Ой кара нам, кара нам, кара,

Що ми загубили талан!

Розсипались ми мов отара —

Тай впав наш великий Роман.

Сварог над нами,

Суд божий!

Хор русалок

(Строфа)

Ой горе нам, горе нам, горе!

Хто ж нині з'єдинить всіх нас?

На край наш пливе темне море,

А стовб наш багровий погас!

Незримий хор

З ЗЕМЛІ ПО ЦІМ БОЦІ ВИСЛИ ЩОРАЗ ДАЛІ КРУГАМИ
ВЗАД РИДАЮЧИЙ

(Антистрофа)

Ой кара нам, кара нам, кара,
На цілі століття впадем!
Чи зродиться Геній з пожара? —
Чи в пеклі тім ми пропадем?
Сварог над нами,
Суд божий!

Заслона спадає

Вецляр у Німеччині
12. мая 1918.

312

970 1987

В 5709
1992

В 5.709

Тогож а

в Галичині:

1. РОЗСИПАНИ ПЕРЛИ, лірика, 1900.
2. ПРАЗНИК, віршована сатира, 1902.
3. СОН УКРАЇНСЬКОЇ НОЧІ драма містерія, 1903.
4. ЖЕРТВА ШТУКИ, оповідання, 1906.
5. НА СТОЦІ ГІР, лірика, 1907.
6. СОНЦЕ РУЇНИ, драма, 1911.
7. ЛАДІ й МАРЕНІ ТЕРНОВИЙ ОГОНЬ МІЙ, лірична драма, 1913.
8. СФІНКС ЕВРОПИ, драма, 1914.

В Німеччині:

9. РОМАН ВЕЛИКИЙ, драма, 1918.
10. МАЛИЙ СВЯТОСЛАВ ХОРОБРИЙ, діточа драма 1918.

Готуються до друку:

11. ГЕТЬМАН ЮРБИ, драма,
12. ЦВІТ СОНЦЯ, драма,
13. МАРКО ПРОКЛЯТИЙ, драма,
14. КИДАНИ ВОГНІ, лірика.

У справі виставки або другого видання кожного з цих творів треба віднегтися до автора, теперішнього редактора „Стрільця“. Ніхто не має права ні на один твір його друкувати.

Ціна 4 гривні або 4 корони.

ВАСИЛЬ ПАЧОВСЬКИЙ

КНИЖКА ДЕВ'ЯТА

РОМАН ВЕЛИКИЙ

ДРУГЕ ВИДАННЯ

1919

ВИДАВНИЦТВО „ПРОЛОМ“ СТАНИСЛАВІВ